

In lumea dreptății

(Urmare)

Au trecut mai bine de cinci ani de la înscrierea lui Andrei în barou.

În vremea asta copilul a crescut și e nu numai pentru ochii lui de părinte, dar pentru toți cîți îl cunosc, cel mai drăguț copil ce s'a văzut vre-odată : frumos ca un înger, avînd chipul Elenei, cu părul creț, numai inele castanii, o frunte bombată sub care sclipesc doi ochi mari negri, cu gene lungi, cu albul vioriu ; și e așa de înțelept, așa de cuminte. Avea dreptate doctorul Georgescu, cînd zicea că indeletnicirile mumei din timpul sarcinei se moștensesc de copil. Așa la toamnă o să împlinească șase ani și cîntă la pian cu minuțile lui, să te inchini ca de o minune nu altceva. Cîntă și la patru mîini cu Elena și cu drept cuvînt cînd îl vede Caselli strigă : „Un segundo Mozart, ve lo dico io !“

Tot părintele își iubește copilul, dar puțin așa ca Andrei. Da, Radu al lui, al căruia nume îl pronunță cu evlavie, e pentru el toată fericirea, toată mîngierea, «toată nădejdea lui de mai bine», și ce adîncă înrîurire a avut asupra întregului său suflet copilul ăsta....

Acolo, împrejurul patului lui, împrejurul rugăciunii lui din fie-care seară : „doamne sfinte și 'ndurate, varsă-ți marea bună-tate peste noi cei umiliți“, zisă cu minuțile împreunate și cu ochisorii ridicați în spre icoane—acolo și-a regăsit Andrei toată mîngietoarea credință pierdută într'o vreme. Și acum cu adîncă convingere spune lui Antonescu și doctorului :

— Crez, da, crez într'o conștiință a întregii lumi. Cînd vezi armonia și echilibrul ăsta admirabil din tot universul, ce te poate îndreptăți să-i tăgăduiești o conștiință ? Ce e în creerul nostru ? Azot, cărbune, fosfor, mai știu eu ? și elementele astea ajung ca să producă conștiința noastră de existență căreia nu

ne indoim. Dar de azot, de cărbune, de fosfor și de toate celelalte elemente din care se compune creerul nostru e plin universul și cine poate afirma cu siguranță că combinarea lor numai sub formă de creer omeneșc poate produce o conștiință? Chiar în organismul nostru sînt parcă mai multe conștiințe. Dumnezeu spuneai, nene doctore, că dacă-ți intră o țeapă într'un deget și o lași, se formează acolo puroi, care roade pielea, o subțiează, o crapă și iese scoțînd cu el și țeapa,—că dacă e prea adînc intrată și n'o poate goni, se formează un șanț, care încearcă să despartă restul corpului de partea rea; parcă ar fi acolo o minte și o putere care lucrează cu scop—și cînd mintea și puterea de acolo nu-și pot ajunge scopul, atunci intervine mintea și puterea organismului întreg și taie cu cuțitul răul. Tot așa și în lumea asta, avem fie-care mintea și puterea noastră și dacă nu le întrebuițăm într'un anumit scop, crez, da, crez cu toată tăria, că intervine o minte și o putere mai mare...

Nu e mîhnire pe care să n'o gonească din sufletul lui Andrei o rază din ochii frumoși și senini ai copilului lui și simte că parcă i se topește inima dintr'însul cînd îl aude zicîndu-i cu duioșie: „Tăticule, dacă ești supărat și te doare capul, să-ți cînt eu ceva, ca să-ți treacă“.

În copilul lui o să trăiască el viața curată și fericită pe care n'o poate trăi în el însuși...

Antonescu știa ce o să ajungă copilul ăsta: naturalist; îl vedea el după apucături; și e drept că avea un spirit de observație nemai pomenit. Cînd nu era în casă, era după nenea Mache la găini ori la flori, pe care nu se mai sătura admirîndu-le, întrebînd pe bătrîn și întrebîndu-l iar de fie-care lucru, să nu-i rămîie nimic neexplicat. Ceasuri întregi sta cu ochii ațîntiți la cuibul de sub strașină, urmărind rîndunica cum pleacă și cum se întoarce.

Într'o seară, în amurg, Antonescu îl găsise privind cu mare luare aminte spre turnul bisericii de alături.

— Ghici, nene Alexandre, ce fac ciorile alea de pe crucea bisericii?

— Știu eu? Stau.

— Dar de ce stă?

— Ca să se odihnească.

— Nu, stă la pîndă.

— Cum la pîndă?

— Da, stă la pîndă după cărăbuși. Uite-o! Uite-o!

În adevăr o cloară se ridicase și urmărea un cărăbuș pe care l'a prins chiar deasupra lor.

Cea mai mare fericire a copilului era să-l ducă Antonescula la Gimnaziu în laborator, ori să-i spună într-o zi la ce slujesc pășările, într'alta la ce slujesc florile; și-ți venea să-l măninci în sărutări de seriozitate cu care apoi povestea lui Andrei cele învățate de la unchi-său: «Tăticule, mi-a spus nenea Alexandru azi ceva, care n'ași fi crezut niciodată! Mi-a spus că furiile...»

Cu un copil atât de dragălaș, cu o nevastă frumoasă, bună și cuminte, ce viață fericită ar fi putut trăi Rizescu, dacă în anii trecuți de la înscrierea lui în barou, fie-care zi n'ar fi venit cu învățămîntul ei, pentru a-i plivi cîte o iluzie și pentru a-i dovedi temeinicia prezicerilor lui Mache Petrescu, că nu face de avocat.

Din cele văzute de el însuși, din cele povestite de nenea Mache și din criticile reciproce ale confrăților a făcut cunoștința desăvîrșită a tovarășilor săi de avocatură și a tainelor acestui meșteșug.

Azi nu-i mai rămîne nici o nedumerire.

Acum știe că lumea avocaților e împărțită în două tabere aproape egale, organizate militarmente, avînd în cap una pe Vineanu, cealaltă pe Berlescu, «marii electori», rînd pe rînd, sa-trapi atot puternici în județ, după cum e la putere partidul unuia sau al celuilalt,—amîndoi încărcăți de procese. Împrejurul lor sînt grupați actualul și viitorul senator, actualul și viitorul prefect, actualul și viitorul avocat al statului, actualul și viitorul ajutor de primar; iar mai jos de cei cu grade vin soldații simpli, avocații care abia își cîștigă plînea zilnică, făcînd parte dintr'o tabără sau dintr'alta, după cum îi povățuesc interesele prezentului, sau năzuințele viitorului. Măsura, după care înăuntrul celor două tabere sînt convenite gradele, e capitalul politic pe care-l reprezintă fie în virtutea abilității, fie în virtutea rudeniei cu un nume însemnat de voturi.

Pe șefi îi cunoaște acuma bine. Sînt unele deosebiri între amîndoi.

Vineanu e un om simpatic, diplomat, insinuant, foarte muncitor, adînc cunoscător nu numai al codului, dar al tuturor regulilor «de tactică și de strategie», cum zice adesea, amoretat de meseria de avocat, așa de amoretat, încît încurcăturile, în care a băgat pe mulți de dragostea artei, i-ar fi sdruncinat clien-

tela, dacă n'ar fi avut pentru ca să și-o poată păstra, pe de o parte sprijinul situației politice, pe de alta o putere de robire pe care o avea în ochi, în vorbă și în înfățișarea de patriarh pe care i-o da barba lui lungă și albă.

Pe cit de explicabilă părea lui Andrei ajungerea la situația de șef a lui Vineanu, pe atit îi părea de neînțeleasă șefia lui Berlescu.

Ii povestise nenea Mache, că era furnisorul de procese grase în timp de opoziție a lui Stavrescu, care nici odată nu lipsea din minister, cînd venea la putere partidul din care făcea parte Berlescu și că grație creditului deschis de Stavrescu a ajuns aici,—totuși nu-i intra în cap, cum un întreg județ putea primi șefia unui om ignorant, netalentat, batjocoritor, cinic, fără altă însușire de cît o șiretenie fără margini, care secitea cît de colo în iuțeala mișcărilor, în figura spinatică, cu bărbia ascuțită, cu buze subțiri, cu ochii ascunși după niște ochelari negri, care îi dau o înfățișare desăvirșită de scamator.

Cuînd a trebuit să se încredințeze, că, afară de doi trei tineri naivi, șefi, cadre și soldați, toți aveau în comun lipsa de orice altă cultură decît a codului, de orice altă preocupare decît a afacerilor și a politicei militante, de ori ce altă aspirațiune, de ori ce alt ideal decît al cîștigului și al parvenirii.

Cum n'are decît foarte rare procese, are vreme să cugete la cele ce vede și aude,—și cu propria experiență pe care a făcut-o în fie-care zi și cu ajutorul lui nenea Mache își dă acum seamă de tot mecanismul mașinii care împarte dreptatea.

Acum pricepe. E limpede.

Zece la sută, din dreptatea pe care are s'o împartă un judecător, e îngrădită de articole de lege și acelea încă tălmăcite în zeci de feluri,—restul e lăsat la „suverana lui apreciere“.

Aici cere dreptatea un om dibaciu, priceput, meșter, care are sub mîna lui toată ocîrmuirea județului, care n'are decît să întindă mîna să sune la telefon, ca să dea porunci tuturor primarilor și notarilor;—dincolo judecă un om, care n'are nici experiența, nici timpul, nici putința de a pricepe dedesubturile pricinii, dar care cunoaște atotputernicia celui care-i cere dreptatea.

Zilnic vede acelaș tablou: De-o parte Vineanu, ori Berlescu, ori Beneș, cite o dată doi; la spatele lor clientul de care se mai interesează și primarul sau preotul, care stă pe banca din fundul sălei;—de partea cealaltă un avocat neinsemnat, atita avo-

cat a putut plăti nenorocitul trențaros, care așteaptă cu o privire aiurită dreptatea de la boerii, care judecă cu crucea pe masă. Și procesul se pledează : cu atit meșteșug din partea împilătorului, atit de slab din partea celui împilat, încit nimeni nu se indoește de dreptatea hotărîrii, decit cel care a cîștigat-o.

De cîteva ori refuzase procese, care i se păruseră cu neputință de cîștigat, procese în care însăși partea mărturisise înaintea judecătorului de ocol dreptatea protivnicului—și apoi asistase la cîștigarea procesului înaintea tribunalului. Da, mărturisirea era anulată pentru un vițiu de formă ; Vineanu asigura pe judecători că „suverana lor apreciere scapă de sub controlul casației“. Și iacă așa, împricinatul trecea pe lingă dinsul rizînd : „Ziceai că n'o să cîștig, domnule Rizescu“—și se gîdea că ăst împricinat are să spue întimplarea în sat la dinsul ;—iar ca să pue vîrf zdruncinării credințelor lui, cincisprezece avocați care erau de față întimpinau cu hohote de ris cinica zeflema a lui Berlescu : «Procese drepte poate să cîștige orice dobitoc. Meritul e să cîștigi procese nedrepte. Aud?»...

Avea dreptate nenea Mache : nu, nu făcea de avocat ! Pinea cea de toate zilele pe care abia o cîștiga îl costa prea multă frămîntare și prea multă silă de el însuși și de toate. Pe lingă pricinile din afară care-i produc dezgustul astei meserii sînt și pricini dinăuntru. Moștenise de la tată-său o inimă bună, iubitoare de frumos și de adevăr. Ajutorul bănesc al boerului Mărescu, scutindu-l de nevoia de a munci spre a-și cîștiga existența, îi dase putința de a-și cultiva talentul la vioară și de a-și împodobi mîntea cu cunoștinți frumoase, dar îl împiedicase de a cunoaște realitatea vieții ;—și acum era silit să muncească pentru cîștigarea ei într'o lume în care însușirile lui sufletești nu erau de nici un folos, monede fără curs în piață.

Ce căuta el într'o meserie în care însușirea de căpetenie era șiretenia ?

Ce n'ar da să poată reîncepe învățarea altei meserii ! A ! dacă ar fi putut bănuî, — în vremea cînd, după îndemnul stăruitor al Mărescului se hotărîse să învețe dreptul—amărăciunea sufletească și dezgustul de care se simțea acuma înecat, ar fi primit mai bucuros s'o curme cu învățătura și să urmeze meseria simplă, dar curată și cinstită a dascălului Rizea în strana bisericii din Pitești....

Adeseaori vorbea cu ai lui :

— Mă mir că nu pricepi, dumneata un om așa de inteli-

gent. Dar nu e meserie, care să-ți producă frământări sufletești și care să te silească la scamatorii cu propria ta conștiință, ca asta. Nu e meserie care să-ți producă atitea indignări. S'o comparăm cu meseria dumitale de doctor. Ai în fața dumitale un bolnav. Dacă i-ai ghicit boala, dacă ai fost chemat la timp, dacă organismul bolnavului nu e cu desăvîrșire prăpădit și dacă i dai doctoria prescrisă de știință, se produc în organismul lui reacții, operații himice cîrmuite de legi statornice și bolnavul se vindecă. Așa e ?

— Așa, răspundea doctorul Georgescu.

— E! La meseria noastră nu e așa. Vine un om la mine cu o pricină. Are dreptate, dreptate evidentă și absolută. Ii studiez procesul, adun jurisprudență, doctrină, i-l pledez cit se poate de bine. Ar trebui să cîștig;—și cu toate astea il pierz; pentru ce? pentru că aici hotărîrea judecătorului nu se produce ca în cazul dumitale după o lege fizică, statornică, ci depinde de voința lui liberă, pe care, ca s'o cuceresc, nu e destul să am dreptate și să i-o fac evidentă; mai imi trebuie și altceva, pe care nu-l am și-l are protivnicul meu, care-mi tăgăduște dreptatea.

—Bine, silește-te și cîștigă acest *altceva*, zicea Antonescu.

—Cum ?

—Adaptîndu-te la mediu, ți-am mai spus-o.

—Imi pare rău de dumneata, nene Alexandre!... Aduceți-vă aminte cu afacerea lui Manolescu. Știți cită dreptate avea. Am studiat și am pledat procesul cit nu se putea mai bine. L'am pierdut! Și știți pentru ce. V'am spus cum am întilnit pe Berlescu ducîndu-se în sus cu o trăsură în ziua pronunțării hotărîrii; v'am spus cum am întrebat pe birjar unde-l dusesese și cum mi-a răspuns că-l dusesese la judecătorul de ședință... Se poate ceva mai revoltător? Se poate altceva care să te ducă cu indignarea până la granițele nebuniei? Și bagă de seamă, clientul ăla nu mai vine la mine cit o fi, și pățania lui pe care o s'o istorisească tuturor face ca nici alții să nu-mi vie. Și are dreptate bietul om. El n'a venit la mine ca să-mi asculte pledoaria, el a venit ca să-i cîștig pricina și i-am pierdut-o!

—Ma il a raison il povero ragazzo, zicea Caselli.

—Negreșit că am dreptate. Caut în zadar ceva analog care s'ar putea întimpla în meseria unui doctor. A! uite: Inchipuește-ți pe un prietin, pe un frate, care-ți e drag ca ochii și pe care-l cauți de o rană primejdioasă. Il îngrijești, il speli, il pansezi și merge spre bine. Deodată vezi că rana se agravează. Tai,

raclezi, cauterizezi, iei cele mai riguroase măsuri de antisepsie... zadarnic! Ii e rău, miine mai rău, poiimine și mai rău. Te si-lești, te sbați, te frământă și simți că-l pierzi, fără ca sa poți pricepe pricina răului și... de odată descoperi că îngrijitorul bolnavului, când pleci dumneata de lângă el după ce i-ai spălat rana, i-o infectează înadins cu puroi de la altul. Spune-mi dacă nu ți-ar veni să-l ucizi... Cit despre chestia adaptării la mediu, ce pretinzi dumneata, nene Alexandre? că puțința de a te adapta mediului e o dovadă de superioritate?

—Da.

—Ba nu.

—Ba da!

—Ba nu! Adaptarea la mediu e o condiție de existență la care se supun orbește plantele și animalele inferioare. Cu cit o ființă e mai sus pe scara viețuitoarelor, cu atit caută să se desrobească de sub greutatea acestei nevoi. Omul seacă bălțile; omul spintecă munți și scobește tuneluri; omul primește să fie schingiuit și zice: „e pur si mouve!“ omul pune mina pe bicu și gonește zarafii din templu. Omul transformă mediul.

—Dacă poate, dacă nu...

—A! nu, pentru stima pe care ți-o port, te rog să nu-mi mai spui vorba asta... Pe urmă e altceva care mă... știu eu?... e gindul că permanența ticăloșiei sufletului omenesc e condiția existenței noastre.

—Aici n'ai dreptate, zicea doctorul. Tot așa și la meseria noastră: permanența boalelor și a durerii e condiția existenței noastre.

—Da și cu toate astea e o nuanță. Mai întâi, durerea, vezi, are rostul ei, slujește la ceva în lume; dar la ce poate sluji ticăloșia? pe urmă voi sinteți chemați să alinați, să vindecați durerea, nu s'o exploatați. Noi nu avem chemarea de a vindeca ticăloșia omenească; dimpotrivă o exploatăm. Uite, nu mai departe, alaltăieri seară,—știe și nenea Mache că era de față,—mi-a venit un țarau de la Mîndrești, țaran chiabur, se cunoștea după port. Avea a doua zi un proces la tribunal. Il dase în judecată frate-său, cerînd să împartă cu el cele douăzeci de pogoane de pămînt rămase pe urma lui tat-su. Il întreb dacă-l recunoaște de frate și-mi răspunde: „Da, mi-e frate, dar de ce să se scoale tocmai acum după optsprezece ani de la moartea taichi?“—„Păi bine“, zic, „d'asta n'ai să te plîngi dumneata. El stăpînește ceva din avere?“—Păi cum? i-am dat un pogon.—Are copii fratele

dumitale? — Are. — Ciți? — Șapte. — Dar duneata? — Am și eu doi“. Zic: „bine, nu e păcat el cu șapte copii să stăpînească un pogon și duneata numai cu doi copii să stăpînești nouă-spre-zece? De ce nu vrei mai bine să te împarți cu el frățeste? să nu mai cheltuești nici duneata nici el cu judecata, că costă o groază de parale. Mai bine ia-l, vino cu el la mine, să vă fac un act de împărțeală, să renunțe și el la venitul pămîntului pe ai optsprezece ani, că șade rău să vă mîncăți între voi, frați ce sinteți“. După ce s'a gîndit nițel a plecat, zicînd că o să vie cu frate-său. Nenea Mache, care era de față, mi-a prevestit că n'o să mai vie, că o să-l ducă vre-un samsar la altul și o să-i dea parale bune și o să-l aibă client doui-trei ani. în care vreme o să-i vie în curte de trei-zeci de ori, întotdeauna cu mina plină de plocoane. Și așa s'a întîmplat. Asta a fost alaltă seară. Ieri l'am văzut la tribunal cu Beneș. Să-l fi auzit cu ce tărie tăgăduia frăția lui frate-său, un nenorocit trențaros, pe care d'abia se ținea zeghea: „Nu-l cunosc! nu e frate cu mine. E crescut de suflet de taica!“ Procesul s'a aminat peste șase luni, ca să-și dovedească creștinul frăția. Pe urmă l'am văzut pe omul meu într'un colț; se scobea de parale. A venit în pragul camerei avocaților, a făcut un semn cu capul. Beneș a trecut în odaia de alături. L'am auzit cum îi zicea: „Lasă că am să ți-l duc pînă i-o ieși părul prin căciulă, pînă s'o lipsi“; apoi s'a întors radios zornăind un fișic de patace... Și n'ar fi de mirare să ciștîge procesul. Cine știe ce forme scapă din vedere frate-său!...

Nu, nu face de avocat, avea dreptate nenea Mache.

Și ceea ce-l mihnește mai mult de cit toate, mai mult chiar decît greața nevoei de a ieși grăbit după client și de a se precupeți pentru onorariu,—e pierderea liniștii și a seninătății de odinioară. Se simte nervos, supărăcios și—ce e mai dureros și mai desgustător—își simte inima năpădită de ură și de invidie, el care nu cunoștea ce sint aceste înjositoare patimi.

Purtarea față cu dînsul a lui Berlescu și a președintelui Zărnescu i-a aruncat în inimă sămînța lor.

Zărnescu, iată unul care se adaptase grozav mediului, dacă el, omul bun de odinioară, care în vremea vieții la Văleni n'ar fi fost în stare să vateme pe nimeni, putea acum pe de-o parte să-l întrebe cu un zîmbet prietinos: „Ce mai faci Andriaș—băe-țăș?“ iar pe de altă parte să-l lovească de cite ori avea prilej.

Pe lingă pricinile neînțelegerii din trecut au mai venit și alte împrejurări care au sporit-o. Într'o zi Andrei pierduse un

proces a căreia dreptate era vădită tuturor. Ne mai putîndu-și stăpîni minia strigase în camera avocaților: „Ăștia nu sînt judecători, sînt slugii!“ Atunci se ridicase Vineanu care-i fusese adversar:

—Nu e permis unui avocat să se exprime ast-fel!

—Ce! nu e permis să spui adevărul?

—Adevăr-neadevăr nu știu, dar eu în calitatea mea de decan al baroului...

—Nu vreau să știu!

—...am dreptul să observ pe avocații care se exprimă necuviincios la adresa...

—Nu vreau să știu!

—Am să-ți dau avertisment!

—Poftim!

Striga unul, striga și celalt. În dreptul ușii se adunase lume, copiii din grea de alături, arhivarul și, de la unul la altul, vestea ajunsese la Zărnescu, care a chemat pe Vineanu să-i istorisească ce s'a întîmplat.

Se poate înțelege ce indignare l'a cuprins auzind că „țircovnicul“ îl făcuse slugă, pe el, căruia venerabilul Vineanu, cu barba albă de patriarh, îi zicea în ședință: „De cînd avem distinsa onoare de a vă avea în capul justiției acestui județ...“

D'atunci pornise împotriva lui Andrei cel mai supărător rășboiu. A! nu lovea cu sabia să se cunoască; dar în fiecare zi împungea cu acul.

Și are un judecător la'ndemină niște ace subțiri-subțiri, care nu lasă nici cea mai mică urmă. Acolo, în cuptorul „suveranei-aprecieri, care scapă oricărui control“, coace judecătorul un cozonac mare, din care dacă n'o vrea să împărtășască pe un avocat cu nici o firimitură, îl lasă pe drumuri. Și mai are un președinte și putința de a face să fie vădit pentru toată lumea din sală, care avocat îi e drag și care nu. Unul intră la el de-a dreptul, altul va să aștepte: „domnul președinte e ocupat“; — pentru unul se găsește în codică orice termen cere: „Ce termen vă convine?“ — pentru altul termenul vine la rîndul condiției: — «Optsprezece Noemvrie.—Domnule președinte, optsprezece Noemvrie vine peste șase luni și omul n'are ce minca. — Optsprezece Noemvrie. Domnule grefier, strigă alt proces». Unul e lăsat să vorbească în liniște, fără întreruperi; poate să facă zeflemele la adresa adversarului și e ascultat cu încordare; — celalt e ascultat cu silă, cu priviri aruncate în tavan, sau cu

șoapte către celalt judecător, ori e întrerupt : «Veniți la chestiune... treceți peste astea, cunoaștem... scurtați... avem încă zece procese» Unuia, măcar că cere cuvîntul pentru a treia oară, i se dă cu politeță : «Poftiți, aveți cuvîntul».—Celuilalt dacă cere replica i se răspunde scurt și tăios : „Tribunalul e luminat“.

Și iată acum că de purtarea președintelui se molipsesc și ceilalți funcționari.

Mai dăunăzi Ilieș, ajutorul de grefă, căruia Andrei îi ceruse frumos un dosar, îi răspunsese țipînd : «Nu se poate. Citește regulamentul grefei. La ora 3 !»

A ! ce val de sînge vijilitor îi adusese în urechi răspunsul ăsta. Țst Ilieș era ajutor de grefă și în vremea cînd era el judecător—și fiind prins într'un rînd că sfîntuia imprecinații, se tîrise ca o rimă dinaintea lui Andrei, luîndu-i mîna în mîinile lui vecinic înădușite și rugîndu-se să stăruiască să nu-l dea afară. Și uite acum cum îi vorbea. Și dacă se plînsese în camera avocaților, era acolo Berlescu să-i răspundă : «Ai început să suferi de mania persecuției».

Cinismul ăstui om și zeflemeaua ieftină, întimpinată întotdeauna de hazul tuturor, sub care—și ascundea cu atîta meșteșug nulitatea, scotea din fire pe Andrei. De cîte ori nu plecase de la tribunal nebun de minie. Acum îl cunoștea perfect. Știea că de două ori ales în parlament nu deschisese odată gura, să spue un cuvînt asupra păsurilor celor care-l trimeseseră acolo ; că pentru dînsul deputăția nu era decît un prilej de gheșefturi, ca afacerea indigenatelor și a canalizării orașului de care vorbea în șoapte toată lumea. Și ăst om necinstit, ignorant și netalentat îl pălmuia în fiecare zi cu o zeflemea care-l înjunghia în inimă.

Adeseori, cînd n'avea procese, venea cu cîte o carte la tribunal, cu gîndul ca la plecare să iasă undeva la cîmp și să citească. Pentru Berlescu, Spencer era Laibăr și Nietzsche era Niță ; și cam rideau ăilalți cînd îl întreba : «Iar ai venit cu Laibăr?».

Alte ori, știind că Andrei era în odaia de alături și poate să audă, zicea unuia dintre avocați :

—Mă, să întrebî pe Rizescu, dacă zici că e citit, să ne spue el nouă de ce fel de cireș erau tunurile lui Mihai Viteazu, de cireș dulce ori de cireș amar ?

Și toți se prăpădeau de ris.

Iacă azi, Andrei a pierdut un proces, în care de cealaltă parte a pledat Berlescu și acum în camera avocaților istorisește unuia că la început venise la el clientul lui Berlescu, dar că-l refuzase văzînd că n'avea dreptate,—și în hohotele de ris, care fac să zbirnie geamurile, Berlescu îi aruncă în față cu cinism :

— Tot aceeași soartă aveai și dacă erai de ailaltă parte.

Și iată-l acum pe el, liniștitul, măsuratul de odinioară, venind acasă ca un nebun și spălîndu-se pe cap cu apă rece... apă rece... apă rece... ca să-și gonească singele care vijie și svîcnește în urechi, pe cînd Elena speriată îl dojenește : « Andrei, Andrei ! Pentru numele lui Dumnezeu ! Ești de nerecunoscut ».

Atunci se liniștește de odată. Da, are dreptate Elena. Așa e. Uitase că i-a făgăduit să nu mai vie așa acasă, să nu-i mai otrăvească și pe ei, să se întoarcă cu zîmbetul pe buze ; și trecîndu-și mina peste frunte, ca să gonească cel din urmă rest de supărare :

— Vrei să ieșim nițel împreună, să ne plimbăm ?

— Da, dar a venit adineauri o cocoană bătrînă, care zicea că are treabă cu tine. A spus că se întoarce la șase. Dacă vrei, așteapt-o. Eu mă duc nițel la Did! Urziceanu. Cum isprăvești, i-al și pe Radu și vino de mă ia să mergem cu toții să ne plimbăm.

— Bravo ! viu neapărat....

La șase vine femeea. E o cocoană bătrînă, uscățivă, imbrăcată în negru, pe cap cu o bonetă de dantelă tot neagră. Intră, se așează jos și începe să vorbească cu o voce blindă și duioasă, oprindu-se din cînd în cînd :

— Uite la ce am venit, cocoșelul maichi. Mă vezi, sînt bătrînă, neputincioasă... Am venit la dumneata că am auzit că ești un om cinstit și cu frica lui Dumnezeu.... Eu n'am pe nimeni decît o nepoată, fata fii-mi, care e la azil la București.... Din pensia răposatului, din ce-am mai cîștigat și eu cu cusutul pe la unul și pe la altul și din vînzarea viei,—c'am avut și eu o vie zestre de la părinți, dar am dat-o, că mi-o culegeau vecinii și nu puteam îngriji de ea,—și așa, am pus și eu de-o parte coconășul maichi, ban cu ban, Dumnezeu mă știe cum, să adun și eu o zestre Viorichii, nepoati-mi, cînd o fi să se mărite să nu fie silită să ia pe cine i-o eși 'nainte... că acum vezi, în ziua de azi, o fată fără zestre, mai bine să nu dea Dumnezeu, și așa, cu spargerile astea de se tot fac de la o vreme în oraș, singură cum sînt, mi-e frică, doamne ferește ! să nu vie și la mine.... și nu-mi e de viața mea, dar mi-e de zestrea copilitei...

— Și câți bani aveți? întrebă Andrei.

— De! cocoșelul maichii, banul se prășește dacă nu-l risipești... am două-spre-zece bonuri de cite o mie... Și mi-a deschis și mie capul unul și altul că la ce să țin banii în bonuri? de ce să nu-i dau cu ipotecă, să iau o dobândă de zece ori de doi-spre-zece la sută?... Dar tot mi-a fost teamă să-i dau, să nu pierz zestrea și viitorul fetei.... Și acum am auzit de dumneata că ești om cinstit și cu frica lui Dumnezeu... Și d'aia am venit să-ți spui, că dacă mi-ai găsi dumneata un loc bun și sigur, i-ași da după vorba dumitale... Și nu degeaba; te plătesc, cocoșelul maichi, cu ce mă-i îndatora și dacă are cuconița ceva de cusut, bucuros o ajut...

Și văzind pe Radu, care intră imbrăcat, gata de plecare:

— Aoleu! vin la maica, ingerașul maichi... ptiu! ptiu! ptiu!... de când sînt n'am văzut așa copil frumos.

— Bine cocoană dragă, zice Andrei, 'cu dragă inimă,—o să mă căsnesc să-ți găsesc un loc sigur...

— Sigur, coconașul maichi, să nu pierd viitorul fetei.

— Și când voi găsi, te înștiințez. Unde stai dumneata?

— Lîngă bărație, cocoșelul maichi... o căsuță mică și roșie. Zinca Sărdăreasa, mă cunoaște domnul Mache.

— Prea bine.

— Așa. Bună ziua, Dumnezeu să te bucure de copilaș. Și, aplecîndu-se să mai sărute odată copilul, pleacă...

— Mergem tăticule?

— Mergem.

Iși ia pălăria și o pornesc..

Pe strada Salcîmilor copilul zice:

— Tăticule, uite mămica, vine încoace cu un domn.

— Unde?

— Tocmai colo în capul uliței.

Andrei nu vede bine de departe. Peste cită-va vreme o vede și el: vine iute-iute însoțită... de cine oare?... a! de Beneș, colegul de avocatură al lui Andrei.

S'au întilnit drept în poarta clubului.

— Bună ziua, Andrei.

— Bună ziua.

— Veneam din colo și ți-am însoțit cocoana, care ieșea de la Urziceanu.

A! ce mai faci domnule Radu? Nu-mi zici bună ziua?

— Bună ziua.

— Mi-a vorbit Caselli de tine. Ci-că ești un muzicant și jumătate.

Copilul se uită cu admirație la el. Ce elegant e! Haine civite, ghețe fumurii, mănuși roșii, pardesiul cu căptușală de atlas pe mina stângă, iar în dreapta baston cu miner de aur.

— Și unde vă duceți?

— Să ne plimbăm nițel afară de oraș.

— E! petrecere bună. Sărut mina. La revedere. Și invirtindu-și bastonul intră la club.

Andrei dă brațul Elenei și o pornesc.

E acolo, la marginea orașului, o punte peste gîrlă care duce în spre vii. De-o parte și de alta a drumului sînt sălcii, anini mari și tușuri dese în care cîntă privighetorile de la paști pînă la începutul lui Iunie.

— Ia auzi, mămico, ce frumos cîntă privighetorile, — și colo și colo și colo. Ai auzit cum a făcut aia? Clings! Clings!

— Da.

Ajunși pe punte, copilul arată peștii care se vîd jos în apa limpede ca sticla. Sînt sute. Unii stau în loc ficși la suprafață, abea adiind aripioarele de la piept, — alții înoată repede pe dedesupt, licărind ca niște scintei argintii.

— Ia uite, mămico! unul mare, colo. A! ce mare!

— Da, răspunde Elena, fără ca să se uite.

— Eleno, ia te uită colo ce de nuanțe sînt în dealurile alea. Civit, violet închis, violet deschis — și cite feluri de albastru! Uite albastrul ăla din fundul zării ca fumul de țigară.

— Da.

— A! Dacă mi-*o* ajuta Dumnezeu să cîștig ceva parale în lunile astea, să nu intrăm în vacanța mare fără un ban, ca anul trecut, cum m'ași duce și eu la vie la nenea doctorul, să-mi dăruiesc zece zile de repaus, de odihnă desăvirșită... desăvirșită.

— Da.

— Dar ce ai tu? Nu-ți e bine? Ai ceva.

— Mă doare capul. Am stat acolo la Urziceanu lingă niște stînjenei, cari miroseau așa de tare, încît m'a apucat capul în-grozitor...

— Vrei să ne întoarceam acasă?

— Ba nu, mai bine să ne mai plimbăm...

(Sfîrșitul în numărul viitor).

Ioan Al. Brătescu-Volnești